

”Uskonto on oikeasti vaikea tieto, 2 opettajaa auttaa luomaan keskustelua” – Interventio-opetuskokeilu maahanmuuttajille

Miten kieli- ja asiasisällöt limittyvät aikuisten maahanmuuttajien uskonnonopetuksessa, kun opettajina toimivat S2-opettaja ja uskonnonopettaja? Mitä kokemuksia yhteisopetus tarjosi katsomusaineen opetuksessa? Tässä artikkelissa käsittelemme teemoja, jotka nousivat esille opettaessamme valinnaista uskonnon kurssia maahanmuuttajaopiskelijoille Jyväskylässä talvella 2013. Opetuskokeilu sisältyi aineenopettajan pedagogisiin opintoihin, joita suoritimme Jyväskylän yliopistossa lukuvuonna 2012–2013.

Aikuisten maahanmuuttajien uskonnollinen tausta ja kokemukset uskonnonopetuksesta

Suomeen saapuvien maahanmuuttajien uskonnolliset taustat ovat moninaisia. Osa Suomeen tulevista maahanmuuttajista on osallistunut lähtömaassaan omaan uskontoon kytkeytyvään tunnustukselliseen opetukseen. Toisaalta osa ei ole saanut lähtömaassaan minkäänlaista uskontoon liittyvää opetusta. Joillakin taas saattaa olla hyvä koulutustaso omalla äidinkielellään, jolloin opiskelutavat ja opetussisällöt ovat helpompia omaksua vieraasta kielestä huolimatta. Erilaisten taustojen kirjo on melkoinen, eikä kokemuksia uskonnonopetuksesta lähtömaassa ole toistaiseksi Suomessa asuvien aikuisten maahanmuuttajien osalta selvitetty.

Sen sijaan maahanmuuttajien uskonnollista taustaa on tutkittu, vaikka tilastojen luvut vaihtelevatkin. Kristityt muodostavat suurimman maahanmuuttajien uskonnollisen ryhmän Suomessa: kristittyjen prosenttiosuus maahanmuuttajista oli noin 55–60 vuonna 2009. Seuraavina tulevat muslimit, noin 15–20% maahanmuuttajista, uskonnottomat, noin 10–20% maahanmuuttajista ja pienempinä ryhminä buddhalaiset, noin 4%, hindut, noin 1% ja kansanuskontojen harjoittajat noin 2% maahanmuuttajista.¹

Tilastojen valossa uskonnonkurssin oppilasryhmä vastasi melko hyvin maahanmuuttajien yleistä uskonnollista taustaa: kurssille osallistui pääasiassa kristillisiin kirkkoihin kuuluvia sekä muslimiopiskelijoita. Edellä mainittujen ryhmien lisäksi toisissa vastaavissa maahanmuuttajien kotouttavan ja työelämään valmistavan koulutusohjelman uskonnonryhmissä mukana on ollut myös muun muassa Jehovan todistajia, buddhalaisia sekä uskonnottomia maahanmuuttajaopiskelijoita.

¹ Martikainen 2011, s. 244.

Heterogeenisen ryhmän uskonnonopetus – tulevaisuuden katsomuskasvatusta?

Maahanmuuttajille ja eri uskonnoista tuleville suunnattu yhteinen katsomusaineiden opetus on Suomessa vielä melko harvinaista. Opetusministeriössä ja opetussuunnitelmatyöryhmissä on viime aikoina pohdittu uskonnonopetuksen tulevaisuutta yleisesti suomalaisessa peruskoulu- ja lukio-opetuksessa ja yhtenä vaihtoehtona ehdotettu kaikille yhteistä katsomusainetta.

Toteuttamamme uskonnonkurssi on osa perusopetukseen valmistavaa yhden lukuvuoden mittaista koulutusta. Tässä maahanmuuttajien opetuksessa kurssin nimi on uskonto, vaikka yhtä hyvin kurssi voisi olla nimeltään suomalainen uskontokulttuuri, etiikka tai esimerkiksi katsomuksien kohtaaminen. Nämä kaikki teemat sisältyvät lähtökohtaisesti myös suomalaiseen yläkoulun ja lukion uskonnonoppimäärään, vaikka aineen nimi on pysynyt samana.

”Maailman kaikkiin kulttuureihin liittyy uskonto jossain muodossa. Uskontoon tai yleensä maailmankuvaansa perustaen ihminen muodostaa käsityksen siitä, kuka tai mikä elämäämme kontrolloi ja on toiminnastamme vastuussa.”² Maahanmuuttajille suunnatun kurssin nimeä pohtiessa on tärkeää tiedostaa, että aikuisten maahanmuuttajien ryhmässä esimerkiksi uskonto-sana voi luoda eri taustoista ja kulttuureista tuleville hyvin erilaisia mielikuvia. Osa opiskelijoista saattaa olettaa kurssin sisältävän oman uskonnon pyhän kirjan lukua ja tulkintaa, osalle uskonto voi tuoda mielikuvan käännytyksestä tai ainakin vahvasta indoktrinaatiosta. Kurssin alussa syksyllä eräs katolinen opiskelija oli odottanut, että kurssi sisältäisi Raamatun lukua ja kristillistä uskontunnustusta. Näin ei käynyt – mutta opettajien iloksi opiskelija osallistui kuitenkin kurssille jatkossakin.

Maahanmuuttajia opettavan opettajan näkökulmasta kaikille yhteinen neutraali opetus tarjoaa kuitenkin hyvän mahdollisuuden keskustella – ryhmän kielitaidon puitteissa – monista sellaisista uskontoihin ja katsomuksiin kytkeytyvistä teemoista, jotka eivät välttämättä muissa aineissa nouse esille. Eri uskontojen jokapäiväisten tapojen ja juhlaperinteiden jakaminen sekä uskontojenvälinen dialogi toteutuivat kurssilla luontevasti. Koemme, että tämältyyppisessä yhteisopetuksessa on hyvä pyrkiä keskustelemaan opetukseen ja oppimiseen. Kurssillamme se onnistui kohtalaisesti. Keskustelu on tärkeä väylä erilaisiin näkökulmiin uskonnon kaltaisen kasomusaineen opetuksessa, ja se on yhtä lailla tärkeä väylä kielenoppimisessa. ”Keskusteleavassa oppimistavassa ohjaaja haastaa opiskelijaa ajattelemaan itse, muotoilemaan omia ajatuksia kirjatiedon toistamisen sijaan. Ohjaajan konkreettiseksi teoiksi tässä asetelmassa muotoutuvat kuunteleminen ja kysymysten tekeminen – tilan antaminen oppijoiden omille äänille.”³

Valmiin materiaalin puuttuminen on ymmärrettävää, mutta tällä hetkellä myös selvä puute. Kielenopetukseen integroidun uskonnonopetuksen suunnittelu ja valmiin

² Rätty 2002, s. 55.

³ Laine & Malinen (toim.) 2009, s. 30.

materiaalin kehittäminen aikuisten maahanmuuttajien katsomusryhmille voisivatkin olla yksi tulevista yhteistyön konkreettisista tavoitteista S2- ja katsomusaineidenopettajille sekä opetusmateriaalia laativille korkeakouluopettajille.

Sisällön naamioimaa kielenopetusta

Kielenopetus uskonnonkurssilla tuntui lähtökohtaisesti haastavalta – vaikka näkemys kielestä kaikkialla pitääkin mielestämme paikkansa. Kun kieltä on kaikkialla, minkä tahansa asian opetus on kielenopetusta. Tällaisessa tapauksessa esimerkiksi tuntisuunnittelu oli tehtävä pääasiallisesti sisällön pohjalta, olihan kurssin nimikin Uskonto. Jos nimi olisi ollut esimerkiksi Uskonto ja kieli, niin kurssisisällön suunnittelu olisi ollut varmasti erilaista. Tällä kurssilla, jonka syksyn osuuden uskonnonopettaja opetti yksin, oli tarkoitus haarukoida opetukseen uskonnosta mahdollisimman monenlaisia ilmiöitä. Siinä onnistuimme. Ennen kurssin kevään osuutta koimme, että suunnittelemamme sisältö oli lähtökohtaisesti laaja ja haastavakin. Kieltä ja kielestäkin tuli opetettua paljon – enemmän kuin voisi ajatella reaaliaineen sisältöpainotteisen kurssin opetuksessa.

Kurssilla kielenopetus ei keskittynyt kielen itsensä tarkasteluun. Käytännössä kielen opetusta tällä kurssilla johdatteli nimenomaan uskontosisältö. Etukäteen me opettajat ajattelimme, että uusi sanasto on se aines, minkä opiskelijat kielestä tulevat oppimaan. Jos asiaa ajattelee laajemmin nimenomaan kielen oppimisen kannalta, niin opiskelijat oppivat kurssilla kuitenkin paljon muitakin asioita kielestä – verbintaivutuksesta sosiaaliseen vaihteluun saakka. Jo opettajien puhetta ja keskinäistä keskustelua seurattessaan opiskelijoille avautuu kielenkäytön koko kirjo: esimerkiksi väärinymmärryksiä yritetään välttää ja merkitysneuvotteluja käydään.

Kielellisinä tavoitteina kurssilla oli esimerkiksi keskusteluvalmiuden vahvistaminen (hienovaraisesti), kirjoitustaitojen vahvistaminen, kuullunymmärtämistaitojen vahvistaminen ja esimerkiksi uudenlaisen sanaston oppiminen. Me molemmat opettajat olimme niin sanotusti opiskelijoiden palveluksessa koko ajan, joten avustimme paljon tehtävienteossa ja esimerkiksi vaikeiden sanojen selittämisessä. Emme kääntäneet – ei olisi ollut kieltä, jonka kaikki yhteisesti olisivat voineet ymmärtää. Kurssilla opiskelu oli siis suomenkielistä. Kulttuurikonventioiden opiskelu kuului myös kurssin sisältöön ja sen kielellisiin tavoitteisiin: esimerkiksi kirkkovierailulla tervehtimisen, kuuntelemisen, kysymisen ja vieraassa paikassa toimisen käytänteet tulivat esiin.

Kurssin monipuolinen sisältö onnistui olemaan suuri motivaattori myös kielen opiskelulle. Lähtökohtaisesti useat tekstimme olivat opiskelijoiden kielitaitotasoon nähden melko hankalia, mutta koska he halusivat saada selvyden tekstin sisällöstä, he pinnistelivät myös kieliesteiden yli. Samalla meille selvisi, että sisällön kiinnostavuudella ja jonkinasteisella haastavuudellakin on valtava merkitys kielenoppimisen motivaattorina.

Kielen ja sisällön kohtaaminen tuntien suunnittelussa

Maahanmuuttajille suomen kielen oppia tarjotaan omina kurssikokonaisuuksina, joskin suomen kielen opiskelu on limittynyt myös muuhun aineenopetukseen. Seurasimme opettamamme ryhmän opiskelua suomen kielen tunneilla ennen kevään uskonto-jakson alkua saadaksemme ajantasaisen kuvan ryhmän kielitaidon tasosta. Opettamamme kurssin uskonnonopetus oli hajautettu lukuvuoden ajalle; ensimmäinen osa oli alkanut syksyllä ja toinen osa heti kevätlukukauden alussa. Syksyllä kurssilla oli opiskeltu esimerkiksi suomalaista juhlaperinnettä sekä perinteisiä juhlapyyhiä ja sitä, miksi niitä vietetään. Havaintojemme perusteella opiskelijoiden kielitaito oli parantunut syksyn aikana jonkin verran, toisilla enemmän, toisilla vähemmän (kuten aina). Täten uskonnonopetuksellekin avautui uusia mahdollisuuksia.

Suunnittelimme kurssin tunnit yhdessä ja ideoimme aiheita kielen ja sisällön näkökulmasta. Koimme tärkeäksi, että opiskelijoiden heterogeeniset taustat huomioidaan opetuksessa. Meille tämä tarkoitti sitä, että emme halunneet kurssilla korostaa joitakin uskontoja toisten kustannuksella. Pyrimme suunnittelussamme myös ottamaan huomioon sen, että toisille uskonto on voimakkaankin henkilökohtaisesti kokemusperäinen asia, jota muiden kanssa ei välttämättä haluta jakaa. Tämän vuoksi lähdimme kurssilla hyvin varovaisesti liikkeelle esimerkiksi keskusteluharjoituksissa tai näkemysten jakamisessa.

Maahanmuuttajien kotoutumisessa katsomusaineen ”uskontosisällössä” korostuivat suomalainen katsomuskulttuuri ja esimerkiksi uskonnonvapauteen, suomessa esiintyviin uskontoihin ja etiikkaan liittyvät teemat. Koimme valmiin materiaalin puuttumisen työläyden sijasta myös rikkautena: tuntien sisältöjä tai opetusmenetelmiä ei ollut sidottu valmiiseen kaavaan. Ajankohtaisia teemoja, itse keksittyjä tai suomen kielen tehtävistä yhä sovellettuja tehtäviä oli mahdollista ottaa mukaan opetukseen. Myös monet taideaineissa tutummat menetelmät, kuten askartelu, piirtäminen tai musiikin kuunteleminen ja tulkinta, sopivat hyvin opetuksessa käytettäviin työkaluihin.

Yhteisellä kurssilla erityisesti opiskelijoiden melko vaihteleva kielitaso täytyi ottaa huomioon tunteja suunnitellessa. Uskonnon ja erilaisten katsomusten kielimaailma on vahvasti käsitteellinen, ja huomasimme, että suomen opettajan läsnäolo suunnittelussa oli tärkeää. Monissa tehtävissä kielen muotoilu, esimerkiksi selkokieliisyys, korostuivat juuri aineenopettajan ja kielenopettajan yhteistyön ansiosta: aineenopettaja voi ideoida sisältöjä, joista suomen opettaja soveltaa sopivia tehtäviä kielenopetuksen metodeja käyttäen. Omassa opetuksessamme käytimme esimerkiksi kuvasta kirjoittamistehtävää, ristikkotehtävää sekä kuullunymmärtämisharjoitusta sovellettuna uskontoon liittyvään teemaan. Pyrimme pitämään tehtävät ja tehtävätyypit kautta linjan yksinkertaisina.

”Hyväntahtoinen atmosfereeritunnilla” – yhteisopetus käytännössä ja oppimisen tukena

Kurssin kevään osaan kuului yhteensä kuusi opetuskertaa. Yhden kerroista toteutimme kirkkovierailuna, jonka tarkoitus oli tutustua suomalaiseen luterilaiseen kulttuuriin.

Uskonto katsomusaineena, erityisesti taustaltaan heterogeenisessä ryhmässä, vaati opettajalta sensitiivisyyttä. Uskontojen maailma on paradoksaalinen: rauha ja korkea moraalit ovat tärkeitä, ja silti uskontojen väliset riidat voivat kasvaa sodiksi. Sensitiivisyyttä vaativat siis myös mahdolliset eri uskontojen väliset ristiriidat, jotka voivat luokkatilanteessa aiheuttaa ilmapiiriin pinnan alla väreilevää jännitettä tai kiivaitakin väittelyitä. Kiivaitakin väittelyitä voisi syntyä esimerkiksi miehen ja naisen asemasta eri uskonnoista, esimerkiksi sen perusteella, kuinka eri pyhät kirjat esittävät miehen ja naisen roolit yhteisöissä. Mielenpääeroja on varmasti siinäkin, kuinka paljon omassa toimissaan tulee ottaa huomioon suomalaisen yhteiskunnan näkemykset ja toisaalta oman uskonnon näkemykset – samaankin uskontoon kuuluvilla voi olla tällaisista asioista paljon eroavia näkemyksiä.

Merkitykset ja uskontoon liittyvä kieli eivät avaudu helposti ja opetuksessa oli tärkeää korostaa tehtävien ja toiminnan tavoitteita: kyseessä on kaikille yhteinen aine jossa tutustutaan ilmiöihin, joiden yhteinen nimittävä tekijä on uskonto. Yhteisopetus, jossa suomen opettaja oli mukana, toimi mielestämme hyvin. Havaitimme, että maahanmuuttajaryhmän näkökulmasta suomen kieli oli katsomusainetta, uskontoa, neutraalimpi aine, ja s2-opettajan mukana olo vaikutti positiivisesti. Toisaalta sisällön asiantuntijana uskonnonopettaja saattoi havainnoida katsomusaineessa joskus esiin nousevia ristiriitatilanteita ja ymmärtää niiden taustoja eri uskontojen näkökulmasta.

Yhteisopetus ja tällä kurssilla etenkin se, että painoarvoa annettiin myös kielenopetukselle, auttoivat opiskelijoita ymmärtämään melko vaikeita sisällöllisiä teemoja. Opiskelijat vastasivat viimeisellä kerralla palautelomakkeessa siihen, mitä he oppivat kurssilla yleisesti, sekä eritellen myös siihen, mitä he oppivat uskonnosta ja mitä kielestä. Olimme yllättyneitä siitä, kuinka hyvin opiskelijat kykenivät erottelemaan opittuja sisältö- ja kieliseikkoja. Sisällöstä he kertoivat oppineensa uusia aihepiirejä ja asioita, esimerkiksi tietoa maailmanuskonnoista, suomalaisille tärkeitä uskonnollisia asioita, kirkkovuoden juhlia, pyhiä kirjoja sekä sitä, että ihmiset ajattelevat eri tavoilla. Kielestä opiskelijat nimesivät opituiksi muun muassa sanoja, puhekieltä, keskustelua, nimiä sekä verbejä ja niiden konjugaatiota.

Huomasimme kurssin aikana myös oppivamme toisiltamme. S2-opettaja oppi sisällön suuren merkityksen kielenoppimisen motivoijana. S2-opettaja koki, ettei kielenopettamisen tarvitse olla lähtökohtaisesti metakielellistä, siis kielellä kielestä puhumista. Hän huomasi, että s2-opetuksessa onkin oikein hyvä, että kielenopetus etenee sisältöpohjaisesti; sekaan voi ujuttaa pikku hiljaa metakielellistäkin tietoutta. Vastaavasti

aineenopettaja oppi S2-opettajalta, kuinka tärkeää on jatkuva ja aktiivinen kielen ja sanojen tarkastelu, vaikka suunnitelma on sisältöpainotteinen. Uusien ja vieraiden sanojen ylöskirjaaminen ja niihin palaaminen kuuluvat olennaisena osana maahanmuuttajien aineenopetukseen vieraalla kielellä.

Yhteisopetus pakotti kummankin opettajan jatkuvaan itsereflektioon. Peilasimme kuin huomaamatta jatkuvasti työskentelyämme toisiimme. Tämä toiseen opettajaan peilaaminen vahvisti mahdollisesti myös opettajan ymmärrystä siitä reflektiosta, jota opiskelija jatkuvasti tekee – hänhän peilaa omaa toimintaansa opettajan työskentelyyn. Kenties vahva motivaatiotaso heijastui myös opetuksessa ja oppimisessa: me opettajat koimme kurssin ja oppimiskokemuksen hyvin merkitykselliseksi, samoin opiskelijat vaikuttivat motivoituneilta koko kurssin ajan.

Eräs mielenkiintoinen seikka nousi esiin kurssin aikana, vaikka sitä emme olleet etukäteen suunnitelleet. Huomasimme yhteisissä palautepalaverissa, että opetuksesta muodostui melko opettajajohtoista. Yhteisopetuksessa opettajajohtoisuudesta tuntui kokemuksemme mukaan olevan jopa hyötyä: kun kaksi opettajaa kertoi asioista omin sanoin, saivat opiskelijat luontevaa toistoa ja kertausta. Opiskelijoiden kokemukset yhteisopettajuudesta olivat palautteen perusteella hyvin positiivisia.

Koimme yhteisopetuksen luontevaksi koko kurssin ajan. Yhteistyö jo ennen kurssin alkua ja opetettavan ryhmän yhdessä seuraaminen suomen tunneilla oli tärkeää. Meille opettajille tuntui luontevalta, että emme jakaneet roolejamme opetuksessa tarkemmin. S2-opettajan kieliasiantuntijan rooli ja uskonnonopettajan sisältöasiantuntijan rooli selkenivät kurssin loppua kohden – ne olivat selvästi päällekkäisempiä kurssin alkupuolella. Roolien selkeneminen helpotti molempien opettajien työskentelyä, tosin siihen meni oma aikansa. Suomen opettaja otti luontevasti oman asiantuntijaroolin, johon kuului erityisesti huomion kiinnittäminen sanojen ja virkkeiden muoto- ja yleiseen kieliasuun. S2-opettaja kirjoitti omaansa sekä uskonnonopettajan puhetta kaikkien nähtäväksi sitä tarvittaessa yksinkertaistaen. Uskonnonopettajan asiantuntijarooli korostui vastaavasti sisältöihin liittyvässä opetuksessa ja kysymyksiin vastaamisessa. Kurssin alussa opettajat pari kertaa hämmensivät toisiaan; näin kävi, kun esimerkiksi suomenopettaja esitti sisältöasian tavalla, jonka uskonnonopettaja koki puutteelliseksi. Luontevassa luokkailmapiiirissä asia – sisältökin – tuli kuitenkin korjatuksi kuin huomaamatta.

Lopuksi

Johtopäätöksenä voi todeta, että yhteisopetuksesta, tässä tapauksessa etenkin kielen tavoitteellisesta integraatiosta aineenopetukseen, oli huomattavan suuri tuki uskonnonkurssilla. Sisällön kiinnostavuus ja ajankohtaisuus olivat kielen oppimisessa

erittäin tärkeitä tekijöitä: sisällön kiinnostavuus ajoi opiskelijoita yrittämään ymmärtää, vaikka käytetty kieli saattoi tuntua vaikealta.

Maahanmuuttajien opetus uskonnon kurssilla oli sekä kielen että reaaliaineen oppimisen kannalta hyödyllistä. Havainto tukee aiempaa tutkimusta: ”Kielen ja tekstitaitojen opetuksen yhdistäminen oppiaineiden opetukseen auttaa oppijaa ymmärtämään myös oppisisältöjä syvällisemmin. Samalla oppijan kielitaito karttuu, ja hän oppii eri oppiaineiden tavat käyttää kieltä sekä kirjoittaa ja lukea tekstejä.”⁴ Opettajien oman kokemuksen ja saadun palautteen perusteella kaikki mukana olleet kokivat interventiokokeilun onnistuneeksi.

Mitä uskonnonopettaja oppi suomen kielen asiantuntijalta?	Mitä s2-opettaja oppi uskonnon asiantuntijalta?
<p>1. Opiskelijoiden kielitaitoa on hyvä tarkastella autenttisessa oppimisympäristössä ennen oman aineen kurssin alkua, myös lyhyt kielitesti kurssin alussa auttaa kielitaidon hahmottamisessa</p> <p>2. S2-opetuksessa sisällön opetus on yhtä kuin kielenopetus -> teemat ja tehtävät on hyvä rakentaa tämä ajatus mielessä</p> <p>3. Jatkuva sanojen ja kieliopin tarkastelu hyödyttää sisällön ymmärtämistä -> aineenopettajan yhteistyö s2-opettajan kanssa kannattaa!</p>	<p>1. Opiskelijoita on tärkeä rohkaista kysymään ja pohtimaan, vaikka asia olisi kielellisesti hankala -> kiinnostava sisältö motivoi paljon kielen(kin) opiskelussa</p> <p>2. Sisällön selvä jäsenitys auttaa myös sen kielellisessä hahmottamisessa</p> <p>3. Sensitiivisyys opiskelijoiden erilaisia taustoja ja näkemyksiä kohtaan on opetuksessa tärkeä, eettinen pohja, joka myös kielenopettajan tulee muistaa ottaa huomioon</p>

⁴ Opetushallitus 2011, s. 5

Lähteet:

Laine, Timo & Malinen, Anita 2009: Elävä peilisali. Aikuista pedagogiikkaa oppimassa. Kansanvalistusseura, Helsinki.

Martikainen, Tuomas 2011: Maahanmuuttajien uskonnollisen taustan tilastollinen arvioiminen Suomessa. Teologinen Aikakauskirja 116 (3). S. 232-246.

Opetushallitus 2011: Maahanmuuttaja opetusryhmässäni –selvitys. [http://www.oph.fi/download/138123 Maahanmuuttaja opetusryhmassani.pdf](http://www.oph.fi/download/138123_Maahanmuuttaja_opetusryhmassani.pdf)

Räty, Minttu 2002: Maahanmuuttaja asiakkaana. Tammi, Tampere.